

Introducere

Ca fost student al Institutului „Saint Serge”, am avut imensa onoare de a-l cunoaște pe Olivier Clément, care a fost pentru mine deopotrivă un dascăl și un prieten, a cărui „naștere de sus” i-a șocat pe toți cei care i-au admirat opera și personalitatea. Cartea de față este dedicată acestei mari personalități a culturii și a dialogului dintre Răsărit și Apus.

Am făcut prima mea călătorie la Muntele Athos chiar când s-a prăbușit Zidul Berlinului. Pe acest Sfânt Munte am fost inițiat în arta artelor, în rugăciunea lui Iisus. Timp de un an, la Mănăstirea Stavronikita – acoperită de sublimele fresce ale lui Teofan Cretanul – dar și în schiturile „pustiei”, am avut prilejul de a trăi în apropierea unor călugări cu viață sfântă, de la care am învățat ce înseamnă paza inimii și nebunia în Hristos. Egumenului acestei mănăstiri, părintelui Vasile Gondikakis, îi datorez faptul de a fi descoperit un mare număr de autori

care îmi vor servi drept călăuze în aventura lăuntrică pe care v-o propun.

Aceasta este de fapt o antologie de apoftegme ale Părinților din pustia Egiptului, Palestinei (Gazei), Siriei (care include Irakul actual) și Bizanțului (de la Sinai la Muntele Athos), ordonate în jurul unei teme: „rugăciune și lumină”. Fragmentele adunate de mine au deci scopul de a servi drept călăuză pe căile rugăciunii curate, dar și de a descrie experiența mistică sub aspectul luminii. De aici și subtitlul, *Căile luminii* – radieră a energiilor divine necreate și îndumnezeitoare ce izvorăsc din trupul Celui Înviat, cu care omul cu viață contemplativă se unește prin intermediul rugăciunii și al Sfintelor Taine.

Mă voi mulțumi să amintesc aici pe scurt trăsăturile comune ale spiritualității Răsăritului creștin: importanța acordată luării-aminte, liniștirii, discernământului, metodelor și practicilor de disciplinare a trupului – cum sunt metaniile mari, postul, privegherile, psalmodierea, controlul respirației și recomandarea anumitor poziții ale corpului – dar și prezența tainică a Împărăției Cerurilor în inimă și manifestarea sa luminoasă – „fotofanică” – în unirea omului cu Dumnezeu. O altă trăsătură a acestei spiritualități este o anumită neîncredere față de

orice formă de exuberanță, de manifestare „supra-naturală”, de viziune sau de isterie pseudoharismatică. În acest context, vom înțelege că manifestarea luminii face obiectul unui discernământ aparte. Cuvântul-cheie al acestei spiritualități este de fapt *trezvia*, iar scopul său, pe care l-a exprimat atât de bine Olivier Clément, este acela „de a desprinde conștiința de identificările sale iluzorii” pentru a se uni în duh cu Dumnezeu.

Fără a intra într-o dezbateră care ar necesita un laborios studiu comparativ, științific, s-ar părea totuși că, în multe privințe, spiritualitatea Răsăritului creștin se aseamănă, nu în conținut – care rămâne personalist –, ci în formă, sau mai degrabă în *lipsa formei*, cu budismul zen. De fapt, accentul pus pe respingerea gândurilor, controlul respirației, concentrarea asupra trupului, „pacea” minții, liniștirea lăuntrică (*isihia*), pe scurt, această trezvie a minții amintește într-o măsură de starea de luare-aminte și limpezime a cugetului din budismul zen. „Pe Dumnezeu îl văd cei care nu văd nimic în rugăciunea lor” spune un părinte din Filocalie. Apofatismul radical al Asiei ar putea găsi în acest sens în spiritualitatea ortodoxă – așa cum a remarcat părintele Henri Le Saux – un fecund punct de întâlnire.

Trebuie amintit însă imediat și tot ceea ce are autentic biblic această spiritualitate, mai ales înrădăcinarea sa în Sfânta Scriptură și în special invocarea cvasisacramentală a Numelui lui Dumnezeu. Dacă liniștea este limba veacului ce va să vină, ea este înainte de toate expresia primă și ultimă în același timp a Cuvântului din prologul Evangheliei Sfântului Apostol Ioan, Cuvânt devenit Trup în persoana lui Iisus Hristos. Și dacă liniștea *isihiei* reprezintă elocvența supremă, aceasta se întâmplă pentru că ea este „Zicerea” creatoare a Dumnezeului personal treimic mărturisit de Biserică.

Mă voi limita prin urmare la marii Părinți ai Răsăritului, omițându-i intenționat pe marii dascăli ai Bisericii de expresie greacă – precum Grigorie de Nyssa, Sfântul Vasile cel Mare sau Dionisie Areopagitul, pentru a nu-i aminti decât pe aceștia – a căror gândire reprezintă totuși armătura teologică și antropologică a experienței spirituale a călugărilor Răsăritului. Pentru aprofundarea acestor chestiuni, îl invit pe cititor să studieze operele lui Olivier Clément.

28. Minteă împrăștiată e începutul tuturor relelor.

Ava Pimen

29. Doi bătrâni locuiseră împreună ani îndelungați și nu se certaseră niciodată. Unul i-a zis celuilalt: – Hai să facem și noi ca toți oamenii și să ne certăm. Celălalt i-a răspuns: – Nu știu cum e să te cerți. Cel dintâi i-a zis: – Uite, eu o să pun în mijloc o cărămidă și o să zic că-i a mea, iar tu o să zici: „Ba nu, este a mea”, și așa o să înceapă cearta. Puseră așadar o cărămidă între ei, iar cel dintâi zise: – Cărămida asta e a mea. Celălalt a spus: – Ba nu, e a mea. Dar primul continuă: – Dacă-i a ta, ia-o și du-te. Și s-au retras fără să fi reușit să se certe.

Anonim

30. Pizma orbește rațiunea care-l călăuzește pe cel ce se roagă și pogoară întunericul peste rugăciunile lui.

Evagrie Ponticul

31. Un frate a venit la chilia lui ava Arsenie, la Sketis. S-a uitat pe fereastră și l-a văzut pe bătrân tot ca un foc. Fratele acela era vrednic de a vedea aceasta. A bătut la ușă, și Arsenie a venit să-i deschidă. Văzându-l pe frate tulburat, Arsenie i-a zis: – De mult timp bați? Nu cumva ai văzut ceva? Fratele i-a răspuns: – Nu. Atunci ava Arsenie a stat puțin de vorbă cu el, apoi i-a zis să se ducă.

Ava Arsenie

32. Călugărul trebuie să fie numai ochi, asemenea heruvimilor și serafimilor.

Ava Visarion

33. Pe când era să se săvârșească, iar părinții ședeau lângă el, chipul lui ava Sisoie strălucea ca soarele. Și el le-a zis: – Iată că vine ava Antonie. Iar după o clipă a spus: – Iată că vine ceata prorocilor. Și chipul i-a strălucit încă mai tare, iar el a zis: – Iată că vine ceata apostolilor. Chipul i s-a iluminat de două ori mai tare în timp ce el părea a vorbi cu cineva. Și bătrânii l-au întrebat: – Cu cine vorbești, părinte? Iar el le-a zis: – Iată că vin îngerii să mă ia, și eu îi rog să mă lase să mă

mai pocăiesc puțin. Bătrânii i-au zis: – Nu ai trebuință să te pocăiești, părinte! Dar bătrânul le-a zis: – Cu adevărat, nu știu să fi început măcar. Și toți și-au dat seama că era desăvârșit. Iar chipul lui s-a făcut iarăși ca soarele, și toți au fost cuprinși de teamă. Le-a zis lor: – Iată, Domnul vine! Și pe dată și-a dat sufletul. Atunci, a fost ca un fulger și întreaga încăpere s-a umplut de mireasmă.

Ava Sisoie

34. Moise, când a vrut să se apropie de rugul arzător, n-a fost lăsat până ce nu și-a scos încălțările: cum tu, care vrei să vezi pe Cel mai presus de orice gând și simțire, nu te dezlegi de tot gândul pătimăș?

Evagrie Ponticul

35. Nu te ruga să se îplinească voile tale; ele nu se potrivesc neapărat cu voile lui Dumnezeu. Roagă-te mai degrabă urmând învățătura primită și zicând: „Facă-se voia Ta întru mine.”

Evagrie Ponticul